

Den här dagen...

Julstök och julpyssel hör inte bara våra dagar till, men under 1700-talet såg julfirandet annorlunda ut. Under Gustafs levnad började julen försiktigt ta för oss igenkänneliga former. Julgranen började så smått dyka upp i svenska hem. Julklappen var från början en 'klapp' på dörren, och när dörren öppnades hivades ett vedträ med skrivna verser in i stugan. Rimmen kunde gärna vara lite smålaka och skämtsamma. Under gustaviansk tid hade dörrklapparna, framförallt i städerna, bytts ut till små julgåvor. De kunde bestå av band till håret, spännen till skorna, näsdukar, tandpetare, plymer, muffar, dosor, solfjädrar eller annat nipper.

Idag, den 10 december 1779, det året en torsdag, reste Gustaf in till Stockholm från Gripsholm för lite julshopping. Gustaf Johan Ehrensvärd¹, vid tiden kammarherre hos Gustaf III, berättar i sina memoarer²:

Kom Hans Maj:t hit til staden i den största inkognito, åkte i öppen släda, körd af stallmästar Munck; bakuppå den samma stodo capitainen af gardiet, grev Gyldenstolpe och stallmästaren Bruse. Resan skedde på tre timmar. [...] Hans Maj:t förböde at ingen skulle säga honom vara i staden, och nekade både cheferne af gardiet, dragonerne och öfverståhållaren at afgifva sina rapporter. Hans Maj:t var endast hos Suther, i Collins och Shurers nipperbodas och hos m:lle Pauli, som äfven har grannlåter. Upköp af julklappar och små presenter tyckets vara föremålet för denna resa, jämte det nöjet at få resa. Om morgonen kl. efter 9 geck Hans Maj:t til stadsgården, sedan han varit uti Sergels atelier, och rese med samma incognito til Gripsholm tilbakars, dit han til middagen, 7 svenska mil, återkom.

---

¹ 1746-1783. Ehrensvärd var, förutom kammarherre, Gustaf III:s första teaterdirektör 1773-1776 vid den nystartade Kungliga Teatern. Sedermera verksam som diplomat och minister i Haag och Berlin 1780-1783. Han invaldes som ledamot nr. 23 av Kungliga Musikaliska Akademien 1773 och tjänade som akademiens preses 1777. Han var även ledamot av Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien och kusin till den Carl August Ehrensvärd som är känd för bland annat sina nidteckningar över Gustaf III.

² *Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof, Volym 1-2*, utgifna av D:r E.V. Montan, Första delen. Journal för åren 1776 och 1779 samt berättelse om svenska teaterns uppkomst.

Gustav III om morgonen när han kommer till min ateljé, penna och brunt bläck, lavering i grått, på papper, Johan Tobias Sergel, Nationalmuseum NMH 514/1875

Men det räckte inte med en tur. Gustaf gjorde flera resor mellan Gripsholm och Stockholm under december månad. En vecka senare gav han sig av igen. Ehrensvärd berättar:

Den 17 December, Fredag, kom Hans Maj:t åter til staden, med samma incognito som förra gången, förblef endast öfver natten, gick i några köpmansbodas, köpte grannlåter til förestående julklappar, talade med ingen annan än hofcancelleren baron Fredric Sparre, och satte sig om morgonen bittida uti sin släda vid stallet, och återförrättade en lika hastig resa til Gripsholm.

Gustaf for sedan till Stockholm ytterligare en gång:

Den 23 December, Torsdag. Hans Maj:t reste helt ensam med hofstallmästaren Munck til Stockholm, at där öfver natten förblifva; han tog något penningar med sig af sin handkassa utaf Zibet³, at därföre upköpa julklappar och små presenter åt damerna.

På julafton, sedan, var det dags för julklappsutdelning. Ehrensvärd ger en detaljerad bild av en ovanligt gemytlig dag för Gustaf. Kärleken till sonen och till familjen framgår tydligt:

Den 24 December, Julafton. Sedan Hans Maj:t om eftermiddagen ifrån Stockholm återkom, börjades julklapparnes utdelande på det sättet, at Hans Maj:t fant i sin sängkammare hertigarne Carls och Fredrics buster i gips, gjorda af Sergel, samt konungens i Preussen statue til häst i bly och litet format, af general Zöge.

Hans Maj:t började genast at ställa de julklappar i ordning dem han ämnade gifva. Det skedde som ett lotterie; drottningen, hertiginnan, hertigarne och alla damerna samlades ikring ett stort bord, där lotterne utdelades; en korg med vinster framstältes; då dessa vinster

---

³ Christoffer Bogislaus Zibet (1740-1809). Från 1762 kronprins Gustafs handsekreterare, från 1766 kunglig sekreterare. Även andredirektör vid Kungliga Teatern 1773-1786. Adlad 1777.

öpnades, funno alla damerna med största förundran, at de endast erhålla leksaker med deviser. Drottningen feck en tvätterska som tvättade orena kläder med devis: "c'est l'affaire d'un moment"⁴; grefvinnan Höpken en liten negre "l'amour travesti"⁵; fröken Rosenstierna en liten båt med "le vaisseau amiral de la flotte de Mariefred"⁶; grefvinnan Piper någre bockar, en annan en vagn, den tredje en präst och flere dylika saker, som Stockholms svarfvare inventerat, och som lyckan nu beskärde. Men sedan denna attrape var ändad, somlige skrattat, andre blifvit flate, andre tyckt sig vanlottade, så utdelades nya lotter, en ny korg framsattes och ny fruntimmersgranlåt af värde blefvo vinster. Drottningen feck jämte Hans Maj:ts buste en vacker reiherfjäder⁷; hertiginnan feck en sadelmundering, en bureau, för hvilken tusende plåtar til den snälle snickaren Haupt blefvo betalte, och andra granlåter; hertig Carl en häst köpt af stallmästar Munck, äfven en rik sadelmundering och Hans Maj:ts buste; hertig Fredric äfven konungens buste, en vagn klädd med blå drap d'argent [tyg av silvertråd], som stallmästaren Munck köpt af engelska ministern Wroughton. Alla damerna fingo dels solfjädrar, dels coiffurer, dels band, dels urkedjor och annan granlåt. Sedan läto hertigarne och hertiginnan införa de julklappar de gånghvarandra och sina damer, som dels var attraper, dels saker af värde, mest fruntimmersgranlåt. Hertiginnan gaf prins Fredric ett par chinesisiska figurer genom bref som hon sjelf skrifvit, hvilket kan tjena til ett ojäfaktigt bevis både til hennes artighet och artiga styl. Hon gaf prins Carl ett urband af sina hår, med sin chiffre [monogram] och en mängd välarbetade berloquer. Drottningen, som utropas af allmänheten för så genereuse, var den enda som intet gaf mera än en häst åt Hans Maj:t, den hon köpt af stallmästaren Munck, en annan häst åt prins Carl. Hennes damer påstå äfven, at hon gifrit 11 rdr åt kronprinsens amma. Alla hennes damer hade väntat sig mera hågkomst, de voro missnöjda, men tröstade sig med någre sarcasmer. Kronprinsen feck af Hans Maj:t mycket leksaker, af prins Fredric en skallra, af prinsessan Albertina en liten vagn. Grefvinnan Rosen feck af Hans Maj:t prinsens portrait copieradt efter Lundberg.

Så slutades denna afton, alla skrattade och tycktes glada i synnerhet öfver den harmonie och endragt, som lyckligtvis nu inom denna del af konungafamiljen är rådande. Hans Maj:t sade, at han med flit icke gifvit någon af cavaliererne något, at icke upväcka jalousie; at gifva alla vore för mycket och at gifva någre vore för litet. Alla funno at Hans Maj:t hade mycket skäl uti detta.

Gustafs generositet och välvilja gentemot sin familj och sina vänner är typisk och bekräftas av många brev- dagboks- och memoarförfattares skildringar. Och kungens önskan att få sluta året i lugn och samförstånd är nog något många av oss idag, 242 år senare, också åstundar.

Jennie Nell, ordförande Sällskapet Gustaf III

---

⁴ Ung. "det är bara fråga om ett ögonblick".

⁵ Ung. "kärleken förtäckt".

⁶ Ung. "flaggskeppet för Mariefreds flotta".

⁷ Hägerfjäder